

אלעזר מורה הלכה בפני רבו?

וַיֹּאמֶר אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן אֶל־אֲנָשֵׁי הַצֵּבָא הַבָּאִים לְמַלְחָמָה זֹאת חֻקַּת הַתּוֹרָה אֲשֶׁר־צִוָּה ה' אֶת־ מֹשֶׁה: (במדבר לא כא).¹

זֹאת חֻקַּת הַתּוֹרָה אֲשֶׁר־צִוָּה ה' לֵאמֹר דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּקְחוּ אֵלֶיךָ פָּרָה אֲדָמָה תְּמִימָה אֲשֶׁר אֵינָרְבָה מִמֶּנּוּ אֲשֶׁר לֹא־עָלָה עָלֶיהָ עַל: (במדבר פרק יט ב).²

אבן עזרא במדבר לא כא – משה דרך כלל ואלעזר מפרט

ויאמר אלעזר הכהן - כי חוקת תורת הפרה לאלעזר ניתנה. ומשה אמר להם תתחטאו דרך כלל, ואלעזר פירש להם.³

מסכת עירובין דף סג עמוד א – הקפדה קשה על מורה הלכה בפני רבו

תלמיד אחד היה לו לרבי אליעזר שהורה הלכה בפניו. אמר רבי אליעזר לאימא שלום אשתו: תמיה אני אם יוציא זה שנתו. ולא הוציא שנתו. אמרה לו: נביא אתה? אמר לה: לא נביא אנכי ולא בן נביא אנכי, אלא כך מקובלני: כל המורה הלכה בפני רבו חייב מיתה.⁴ ... אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן: כל המורה הלכה בפני רבו ראוי להכישו נחש ... זעירי אמר רבי חנינא: נקרא חוטא ... רב המנונא רמי: כתיב: "בלבי צפנתי אמרתך" וכתוב: "בְּשִׁרְתִּי צִדֵק בִּקְהַל רַב"⁵! לא קשיא; כאן - בזמן שעירא היאירי קיים, כאן - בזמן שאין עירא היאירי קיים.⁶ ... רבי אליעזר אומר: מורידין אותן מגדולתו, שנאמר: "ויאמר אלעזר הכהן אל אנשי הצבא וגו'".⁷ אף על גב דאמר להו: לאחי אבא צוה, ואותי לא צוה - אפילו הכי איענש.⁸ דכתיב: "וּלְפָנַי אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן יַעֲמֹד וְשָׁאֵל לוֹ בְּמִשְׁפַּט הָאוֹרִים לְפָנַי ה' וכו'" (במדבר כז כא) - ולא אשכחן דאיצטריך ליה יהושע.⁹ אמר רבי לוי: כל דמותיב מלה קמיה רביה¹⁰ - אזיל לשאול בלא ולד,¹¹ שנאמר: "וַיַּעַן יְהוֹשֻׁעַ בְּרִנְוֹן מִשְׁרַת מִשְׁחָה מִבְּחָרְיוֹ וַיֹּאמֶר אֲדֹנָי מִשְׁחָה כְּלָאִם" (במדבר יא כח), וכתוב: "נון בנו יהושע בנו" (דברי הימים א ז כז).¹²

¹ וההמשך שם בפירוט חוקת התורה, בכל הנוגע לטהרת השלל שנלקח ממלחמת מדין וטהרת הלוחמים: "כְּלִדְבָר אֲשֶׁר־יָבֵא בְּאֵשׁ תַּעֲבִירוּ בְּאֵשׁ וְטָהַר אֵף בְּמֵי נְדָה יִתְחַטָּא וְכָל אֲשֶׁר לֹא־יָבֵא בְּאֵשׁ תַּעֲבִירוּ בְּמֵי: וְכַבְּסֶתֶם בְּגָדֵיכֶם בַּיּוֹם הַשְּׂבִיעִי וְטָהַרְתֶּם וְאַחַר תָּבֹאוּ אֶל־הַמַּחֲנֶה". לכאורה, עניין פשוט וברור לפנינו שבא ללמדנו "הלכות גיעול" כלשון רש"י שנראה להלן. מה לפסוק זה שלקוח מהפרשה ולכותרת הדף? מה לכותרת הדף ולפרשת השבוע?

² פעמיים בלבד נזכר הביטוי "חוקת התורה" במקרא (בתורה ובתנ"ך כולו), בפרשתנו ובפרשת חוקת - מצוות פרה אדומה. הקשר ביניהן הוא ענייני ולא רק לשוני, כאן נעשה שימוש במשמרי הטהרה שנחקקו ונעשו שם. ובשניהם אלעזר הוא המבצע (בהבדל ששם עדיין אהרון קיים וכאן לאחר מות אהרון) אלעזר הוא הכהן הגדול). ראו פסיקתא זוטרתא (לקח טוב) במדבר פרשת מטות קמ ע"א: "למה נאמר פרשה זו באלעזר? מפני שצרכין הזאה היו שלישי ושביעי מאפר פרה. ופרה אדומה נעשית על ידי אלעזר הכהן, שנאמר: ונתתם אותה אל אלעזר הכהן (במדבר יט) - באלעזר היתה נעשית, באלעזר היתה הוראתה". ומעניין שבעל הטורים (בנוסח שבידנו) שבד"כ מחבר בין אזכורי מילים דומות במקרא, לא מזכיר השוואה פשוטה זו.

³ נחזור לפסוק בפרשתנו, והדברים אולי גם נכונים לפסוק בפרשת חוקת. משה נתן את הציווי הכללי שבא המלחמה והשלל צריכים להתחטא ואלעזר השלימו ופירש כיצד בדיק יטהרו. הכל נשמע תקין וברור. מה יכול להיות כאן לא בסדר?

⁴ הדיון בגמרא שם מתחיל בנושא בדיקת סכיני השוחטים שהיו רגילים להראותם לרב טרם השחיטה, אם ראוי שחכם יבדוק את הסכין, כאשר רבו או רב מלומד ממנו נמצא בסביבה. משם מתגלגלת הגמרא לדין של "מורה הלכה בפני רבו". ופשיטא שלא מדובר סתם בתלמיד, אלא בתלמיד-רב שהוא עצמו כבר ראוי להוראה, אלא שרבו מצוי במקום או במרחק סביר.

⁵ פעם אומר דוד שהוא צופן את אמרותיו בלבו ופעם שהוא עומד ומבשר אותן בפני הקהל. העמדת שני פסוקים אלה זה כנגד זה ("רמי" בלשון הגמרא) הוא במטרה להגיע לתשובה הבאה.

⁶ שדוד לא הורה הלכה בפומבי כל עוד היה עירא היאירי רבו בחיים. ראו שמואל ב כ כו: "וְגַם עִירָא הֵיֵאָרִי הֵיֵאָרִי כְּהֵן לְדָוִד" ומסורת חז"ל היא שעירא היאירי היה רבו של דוד ו"היה דוד משגר לו מתנותיו", היינו את מתנות הכהונה.

⁷ הגענו אחר כל אלה אל פרשת השבוע, אל אלעזר הכהן. ראו הפסוק בשמותו בראש הדף. איפה יש כאן מורה הלכה בפני רבו? אדרבא, אלעזר אומר בפירוש: "זֹאת חֻקַּת הַתּוֹרָה אֲשֶׁר־צִוָּה ה' אֶת־ מֹשֶׁה". שוב נשאל, מה יכול להיות כאן לא תקין?

⁸ ראו פירוש רש"י שם: "את אחי אבא צוה - דחלק כבוד למשה, דכתיב: אשר צוה ה' את משה והורה הלכות גיעול אך את הזהב". אלעזר נתן את הכבוד למשה, אבל את פרטי ההלכה אמר "באופן עצמאי" שנשמע כמורה הלכה בפני רבו.

⁹ וזו ירדתו של אלעזר מגדולתו, העונש שקיבל, שלמרות שנאמר על יהושע שיפעל עפ"י אלעזר, לא הזדקק לו יהושע בפועל. וכפירוש רש"י שם: "ולפני אלעזר הכהן יעמוד ושאל לו - שהיה עתיד יהושע להיות צריך לישראל דבר הלכה מאלעזר. ולא אשכחן - לאחר מיתת משה דאיצטריך ליה יהושע לאלעזר לשאול כלום". נראה שאפשר להקשות על קביעה נחרצת זו מהפסוקים ביהושע יד א על חלוקת נחלות הארץ (שהוא קיום הצו בתורה, במדבר לד יז). ראו גם יהושע יז ד, יט נא, כא א והנושא צריך עיון.

¹⁰ כל מי שמשיב מילה לפני רבו.

¹¹ יורד לשאול בלא וולדות, נפטר בלא ילדים.

¹² ואין המשך בשלשלת הדורות שם, ומכאן שיהושע נפטר בלא בנים (ממשיכים) והרי לנו שגם יהושע נענש משום שהציע למשה שיכלא את אלדד ומינד שהוסיפו להתנבא במחנה. גם זה סוג של מורה הלכה בפני רבו. ואנו שואלים מה פשר דרשות אלה המבקשות למצוא פגם באישי התנ"ך שהורו הלכה בפני רבם? האם הדברים קשורים לדמותו של משה? האם הדרשן מנסה להילחם בתופעה שהייתה בעיה בימיו באמצעות הצבעה על אישים אלה שגם עליהם הייתה הקפדה?

חזקוני במדבר פרק לא כא – נובע מחוקת פרה אדומה

"וויאמר אלעזר הכהן" - בשביל שחוקת פרה אדומה ניתנה לאלעזר, פירשה הוא לישראל. והואיל והורה הלכה לפני משה רבו, אף על פי שאמרה בשם משה רבו - נענש. שהרי כתיב: "ולפני אלעזר הכהן יעמוד וגו' ", ולא מצינו שוב שנצטרך לו יהושע.¹³

ירושלמי גיטין פרק א הלכה ב – חטאם של נדב ואביהו

תני בשם ר' אלעזר לא מת נדב ואביהו אלא ע"י שהורו הלכה לפני משה רבן...¹⁴ תני: אסור לתלמיד להורות הלכה לפני רבו עד שיהא רחוק ממנו שנים עשר מיל כמחנה ישראל. ומה טעם? "ויחננו על הירדן מבית הישימות עד אבל השיטים בערבות מואב". וכמה הן שנים עשר מיל? כמחנה ישראל.¹⁵

רש"י סנהדרין פב ע"א – פנחס הורה הלכה בפני רבו

שמואל אמר: מאי "וירא"?¹⁶ ראה שאין חכמה - כלומר: נזכר פסוק: "אין חכמה ואין תבונה נגד ה' " (משלי כא ל)¹⁷ - שכל מקום שיש חילול השם אין חולקין כבוד לרב. לפיכך הורה פנחס הלכה בפני רבו, ולא המתין ליטול רשות ממשה, שלא יראו הרואים וילמדו להתיר את הנכרית.¹⁸

ירושלמי סנהדרין פרק ט הלכה ז – רוח הקודש התערבה

כתיב [שם כה ז] וירא פינחס בן אלעזר בן אהרן הכהן. מה ראה? ראה את המעשה ונזכר להלכה: הובעל ארמית הקנאים פוגעין בהן.¹⁹ תני: שלא ברצון חכמים ופינחס שלא ברצון חכמים. א"ר יודה בר פזי: ביקשו לנדותו, אילולי שקפצה עליו רוח הקודש ואמרה [שם יג] והיתה לו ולזרעו אחריו ברית כהונת עולם וגומר.²⁰

¹³ פירוש חזקוני חוזר לקשר עם פרה אדומה שכבר ראינו בפירוש אבן עזרא לעיל. אך שלא כאבן עזרא שמפרש בדרך הפשט ולא רואה כל בעיה בדברי אלעזר וגם לא כפסיקתא זוטרתא שאומר: "באלעזר היתה נעשית, באלעזר היתה הוראתה". חזקוני, כמחויב לחז"ל וכמבאר של רש"י (ראו בקדמתו המחורזת לפירושו לתורה: "ואני אין אני כמשיב על דברי רבינו שלמה, אלא כמוסיף על דבריו, ירבה האל שלומי"), מוסיף נופך לדבריהם ומחדד את הפער בין פסוק כא בו אלעזר מצטט את משה ובין המשך הפסוקים כב והלאה (ראו הערה 1 לעיל), שהם הפירוש שנתן והרחיב אלעזר על דברי משה, אולי משום שהצטווה אישית על פרה אדומה. אלה כבר בבחינת הוראת הלכה בפני רבו. כל זה חיזוק לדברי רש"י בגמרא בעירובין. ומה עם רש"י בפרשתנו?

¹⁴ בקטע שהשמטנו מביא הירושלמי את הסיפור שכבר ראינו בגמרא עירובין לעיל על תלמיד של ר' אלעזר שהורה בפני רבו, כנראה לא ממש לפניו אלא בסמוך, ברדיוס שהירושלמי ממשין ומשרטט להלן, "ולא יצאה שבתו עד שמת. אמרו לו תלמידיו: רבי, נביא אתה? אמר להן: לא נביא אנכי ולא בן נביא אנכי אלא כך אני מקובל שכל תלמיד מורה הלכה בפני רבו חייב מיתה". במחשבה שנייה, מדובר בשמקפיד על כבודו - ר' אלעזר שהיה קפדן גדול, חלק על כל החכמים, וגם גרם למוות של רבן גמליאל אחיה של אשתו, כשנפל על פניו. ראו המעשה בסוף הסיפור על מחלוקת **תנורו של עכנאי**, בבא מציעא דף נט. האם נוכל ללמוד מכך שהכל תלוי גם בקפדנותו של הרב? ואם ירצה להניח לתלמידו להורות, אין בעיה? האם ניתן להשליך מכך גם על משה ואלעזר?

¹⁵ המוטיב שנדב ואביהו מתו משום שהורו הלכה בפני רבם, הוא משה כמובן, חוזר במקורות רבים, כולל בגמרא עירובין סג ה"ל, יומא נג ע"א, ספרא שמיני פרשה א, ויקרא רבה אחרי מות פרשה כ ועוד. זו אחת מהסיבות שהמדרישים והפרשנים מוצאים להבנת מותם של נדב ואביהו בחנוכת המשכן. ראו דברינו **נדב ואביהו כסמל לדורות** בפרשת אחרי מות. ומכולם, הסיבה שמתו משום שהורו הלכה בפני רבם, וכעת החיבור לדעה בפרשתנו שאלעזר אחיהם, ששרד מהאש שם, גם הוא כעת מורה הלכה בפני רבו, מצמררת מאד. זאת ועוד, האזכור כאן של ערבות מואב, לכאורה רק על מנת ללמוד את ההלכה של המרחק בו התלמיד צריך להיות מרבו על מנת לא להיחשב כמורה הלכה בפני רבו, איננו מקרי. המקומות: אבל השיטים, ערבות מואב, בית הישימות ומחנה ישראל ערב הכניסה לארץ, קשורים לדור 'הבנים הממשיכים': אלעזר, יהושע, פנחס וכלב אשר מתחילים כאן 'לתפוס פיקוד' - ראו דברינו **חילופי דורות ומשמרות** בפרשת פנחס. דווקא מכאן ללמוד על מורה הלכה בפני רבו? דווקא כאן לחזור ולקשר את אלעזר עם חטאם של אחיו הגדולים? להחזיר את הגלגל שלושנים ושמונה שנים לאחור?

¹⁶ כוונתו לפסוק במדבר כה ז: "וירא פינחס בן אלעזר בן אהרן הכהן ויקח את העדה ויקח רמח בידו".

¹⁷ ראו דיון הלכתי על בסיס פסוק זה בגמרא ברכות יט-כ, מועד קטן יז, שבועות ל.

¹⁸ מפרשת מטות אחורה בסדר הפרשות לפרשת פנחס ומאלעזר קדימה בסדר הדורות לפנחס בנו. ראו שם בגמרא מחלוקת רב ושמואל אם פנחס התייעץ עם משה קודם שעשה מה שעשה, או לא. בשיטת רב, כן התייעץ, ראו שם הקטע: "אמר לו: אחי אבי אבא (כינוי למשה), לא כך לימדתי בדרך מהר סיני: הובעל את הנכרית קנאין פוגעין בו! - אמר לו: קריינא דאיגרתא איהו ליהוי פרוונקא". קורא האגרת הוא השליח, היינו, קום ועשה מעשה. אבל לשיטת שמואל פנחס לא התייעץ וקיים את ההלכה: "במקום שיש חילול השם - אין חולקים כבוד לרב". ואם כך, אזי גם פנחס הוא בבחינת "מורה הלכה בפני רבו", למרות שיש לו צידוק ממקום אחר. ואם נחזור לאלעזר, הרי לנו לא רק האחים: נדב ואביהו שהורו הלכה בפני רבם, אלא כעת גם הבן - פנחס. אך אולי דווקא משם, מפנחס הבן, יבוא הפתרון גם לאלעזר האבא. הרי הכל עניין אחד - הנקמה במדיינים. פרשת מטות ממשיכה את פרשת פנחס. הציווי: "צור את המדיינים" נאמר עוד בפרשת פנחס, והקיום: "נקום נקמת בני ישראל מאת המדיינים" הוא המשך בפרשתנו. אלעזר האב, בעזרת צבא מסודר ומלחמה מתוכננת, ממשין את מעשה היחיד הספונטני והקנאי של בנו.

¹⁹ משנה היא במסכת סנהדרין פרק ט משנה ו: "הגונב את הקסוה והמקלל בקוסם והבועל ארמית קנאין פוגעין בו".

²⁰ עפ"י הירושלמי אין שתי שיטות במעשהו של פנחס. אין מחלוקת אם שאל את משה או לא. רק דעה אחת, שלא שאל. ויותר מזה, שפעל שלא ברצון חכמים ובקשו לנדותו! על פי הירושלמי, מעשהו של פנחס הבן חמור הרבה יותר מזה של אבא אלעזר שרק "פירש והרחיב" את דבריו של משה בהלכות טהרה והגעלה! אלא שזכה פנחס ויצאה בת קול ואמרה: "והייתה לו ולזרעו ברית כהונת עולם". ראו פירוש תורה תמימה הערות במדבר פרק כה הערה לא שמסכם יפה ירושלמי זה בהשוואה ללבלי סנהדרין פב שהבאנו לעיל ומציין שבת הקול שיצאה (רוח הקודש) העידה שקנאותו הייתה: "ברוח קנאה אמתית לכבוד ה'", וגם ניקתה את פנחס מכך שהורה הלכה בפני רבו, משה, ואלה דבריו: "לשון זה הבת קול היה במכון להורות שלא היה בזה כמורה הלכה בפני רב

מסכת ברכות דף לא עמוד ב – שמואל הורה הלכה וחנה הצילה אותו

"אל הנער הזה התפללתי" - אמר רבי אלעזר: שמואל מורה הלכה לפני רבו היה, שנאמר: "וישחטו את הפר ויביאו את הנער אל עלי" ... אמר להן עלי: קראו כהן, יבוא וישחוט. ראה אותם שמואל שהם מחזירים אחר כהן שישחוט, אמר להם: למה לכם לחזר אחרי כהן שישחוט? שחיטה בזר כשרה! הביאוהו לפני עלי, אמר לו: מניין לך זה? אמר לו: האם כתוב "ושחט הכהן"? "והקריבו הכהנים" כתוב! מקבלה ואילך מצות כהונה; מכאן לשחיטה שכשרה בזר. אמר לו (עלי לשמואל): לומר – יפה אמרת, אולם מורה הלכה בפני רבך אתה - וכל המורה הלכה בפני רבו חייב מיתה. באה חנה וצווחה לפניו: "אני האשה הנצבת עמכה בזה". אמר לה: הניחי לי שאענישנו ואבקש רחמים וייתן לך (ה') גדול ממנו. אמרה לו: "אל הנער הזה התפללתי".²¹

מסכת פסחים דף סו עמוד ב – אלעזר מורה הלכה שנעלמה ממשה

ריש לקיש אמר: כל אדם שכועס, אם חכם הוא - חכמתו מסתלקת ממנו, אם נביא הוא - נבואתו מסתלקת ממנו. אם חכם הוא חכמתו מסתלקת ממנו - ממשה, דכתיב: "ויקצוף משה על פקודי החיל וגו'" (במדבר לא יד), וכתיב: "ויאמר אלעזר הכהן אל אנשי הצבא הבאים למלחמה זאת חוקת התורה אשר צוה ה' את משה" (שם כא), מכלל דמשה איעלם מיניה.²²

ספרי זוטא לא כא פרשת מטות – אלעזר ואיתמר נהגו בכבוד למשה

לפי שנאמר: "ויקצוף על אלעזר ועל איתמר" (ויקרא י טז) - אפשר משה קצף על אלעזר ועל איתמר ואהרן מדבר? הא ידעת שלא היתה זו אלא מידת כבוד.²³ אמרו:²⁴ אינו בדין שיהא אבינו יושב ואנו מדברין לפניו, אינו בדין שיהא משה יושב ואנו משיבין אותו, שאין שבחו של אדם שתלמידו משיבו. יכול מפני שלא היה כוח באלעזר להשיב? אמרת: "ויאמר אלעזר הכהן אל אנשי הצבא" - הא כשרצה, דבר לפני משה ולפני הנשיאים וקבלו לו.²⁵

... ויצאה בת קול ואמרה: והיתה לו ולזרעו אחריו ברית כהונת עולם, והיינו שיהיה לו זרע וגם גדולה, והרי זה כלפי העונשים שבמורה הלכה בפני רבו, ומדזיכוהו בשתי מעלות אלו, שמע מינה שלא היה מורה הלכה בפני רבו. ואנו חוזרים ומציעים שהניקוי של פנחס יעזור גם לאלעזר - הבן יציל את האב. אם לפנחס בנו של אלעזר נסלח על שהורה הלכה בפני רבו ואף זכה **לברית חיים ושלום** ולכהונת עולם, איך לא ייסלח לאב?

²¹ נעשה אתנחמא בדמות נוספת שהמדרש קובע שהורתה הלכה בפני רבה, כשהסימוכין הקלוש שהוא מוצא הוא בפסוק: "וישחטו את הפר ויביאו את הנער אל עלי" - הקישור בין שחיטת הקרבן ובין הבאת שמואל אל עלי. שמואל הנער, זה שלימים יביא לעלי את הבשורה הקשה על סוף ביתו וכהונתו, מורה הלכה כאן בפני עלי רבו; וכל כך עד שעלי מבטיח לחנה שייתן לה בן טוב ממנו לאחר ששמואל ימות, שהרי המורה הלכה בפני רבו חייב מיתה. ראו שוב כל הביטויים הקשים בגמרא עירובין לעיל. מדרש זה קשור אולי יותר בדמותו של **שמואל**, עליה זכינו לדרוש בפרשת קרח, ובדמותה של חנה, לה הקדשנו כבר דף **תפילת חנה** בראש השנה וכמו כן הזכרנו בדברינו **הטיחו דברים כלפי מעלה** בפרשת שלח לך. מה שחשוב לעניינינו כאן הוא, ראשית, ההרחבה של המדרש שמטילה על אישים נוספים במקרא את האשמה של "מורה הלכה בפני רבו". אלעזר ופנחס כבר לא לבד. ושנית, הפתרון שמדרש זה מציע. 'אין מצב' אומרת חנה לעלי שהנער הזה ימות משום שהורה הלכה בפניך (מה גם שההלכה היא נכונה ששחיטה כשירה בזר). אל הנער הזה התפללתי! ואינני רוצה בנער אחר שיבוא אולי מתפילתך, מבאר כאן מהרש"א. כוחה של התפילה, של האישה הזועקת, עומד כנגד הקביעה שמי שמורה הלכה בפני רבו חייב מיתה. אולי גם אלישבע אמם של נדב ואביהוא הייתה צריכה לזעוק בתפילה, אבל האש כבר יצאה וכילתה. נסגור סוגריים ונחזור לאלעזר ופנחס.

²² כאשר בני ישראל חוזרים ממלחמת מדן צצים שני 'אירועים הלכתיים'. הראשון הוא כעסו של משה על שבני ישראל החיו את הנשים המדיניות אשר גרמו לזנות בשיטים, ככתוב: "ויאמר אליהם משה החייתם פלִגְנָה: הן הנה היו לבני ישראל בדבר בלעם למְסַרְמֵעַל בַּה' עֲלֵדְבַר־פְּעֹר וְתִהְיֶה הַמַּגֵּפָה בְּעַדְתָּ ה'!" ראו דברי גמרא שבת סד ע"א על כך: "ויקצוף משה על פקודי החיל, אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוב: אמר להן משה לישראל שמא חזרתם לקלוקלכם הראשון?". בסוף אותו אירוע, בפסוקים יט-כ, מתייחס משה גם לנושא ההלכתי השני של טהרת הכלים והאנשים מהמלחמה. ואז נזכר הפסוק שהבאנו בראש דברינו ועליו אנו דנים: "ויאמר אלעזר הכהן אל אנשי הצבא הבאים למלחמה זאת חוקת התורה אשר צוה ה' את משה בפרשת בנות מדן, אומר המדרש, הוא שגרם לו לא לזכור את פרטי טהרת הכלים והאנשים: מתכות, בגדים וכו', כמפורט בפסוקים כב-כד. רק אז נכנס אלעזר לתמונה ומורה לעם את ההלכות שלמד מפי משה ונותן לו את מלוא הקרדיט, ככתוב: "זאת חוקת התורה אשר צוה ה' את משה". גם בגדרי ההלכה אין זה "מורה הלכה בפני רב", אלא אדרבא, מחלצו מן המיצר. בכך יש שוב הקבלה עם מעשיו של פנחס. שם פנחס ראה שמשה וכל הזקנים אינם מגיבים למעשה זמרי: "והמה בוכים פתח אוהל מועד" ואי לכך: "ראה שאין חכמה ואין תבונה ואין עצה לנגד ה' - כל מקום שיש חילול השם - אין חולקין כבוד לרב". כאן רואה אלעזר שבעקבות כעסו, משה לא מפרט את דיני הטהרה, ולפיכך הוא אלעזר נוטל יוזמה ואומר את ההלכות בשם משה! אלעזר אפילו נהג בעדינות ובכבוד למשה יותר מפנחס!

²³ שאלעזר ואיתמר שתקו כפי שנסביר להלן.

²⁴ אלעזר ואיתמר.

²⁵ כבר הרחבנו במדרש זה ובקודם ובבא, בדברינו **כשמשו כועס** בפרשת שמיני וכאן נביא רק את הדרוש והנדרש לעניינינו. מדרש ספרי זוטא מחבר את הכעס של משה בפרשתנו עם כעסו בפרשת שמיני, בקשר לאי אכילת שעיר חטאת ראש חודש ושריפתו, לאחר מות נדב ואביהו כשלאהרון ובניו היה דין אונן. כבר שם, רומז הדרשן, היה כוח בידי אלעזר ואיתמר לענות למשה. אמנם אין אדם מורה הלכה בפני רבו, אבל כשרבו כועס ומתוך שהוא כועס הוא בא לידי טעות בהלכה, במצב כגון זה מותר ואולי אף מצווה בידי התלמיד להעמיד את רבו על טעותו. (וסוף דבר שמשה אכן מודה בטעותו, ראו דברינו **לא שמעתי, שכחתי, טעייתי** בפרשת שמיני). אלעזר ואיתמר שותקים שם, הן מפני כבוד אביהם והן מפני כבוד משה דודם רבם של כל ישראל: "שאין שבחו של אדם שתלמידו משיבו". אבל כוח יש בהם כבר שם, וכוח זה, כולל הכוח להבליג ולשתוק כשגדול מהם כועס או נאלם, בא לידי ביטוי

ספרי במדבר פיסקא קנז – משה נותן רשות, העברת שרביט מסודרת

"ויאמר אלעזר הכהן אל אנשי הצבא הבאים למלחמה זאת חוקת התורה" - משה רבינו, לפי שבא לכלל כעס בא לכלל טעות. ר' אלעזר בן עזריה אומר: בשלושה מקומות בא משה לכלל כעס ובא לכלל טעות. כיוצא בו אתה אומר: "ויקצוף על אלעזר ועל איתמר בני אהרן הנותרים לאמר מהו אומר מדוע לא אכלתם את החטאת וגו' " (ויקרא י ז). כיוצא בו אתה אומר: "ויאמר להם שמעו נא המורים המן הסלע הזה נוציא לכם מים" ... משה רבינו, לפי שבא לכלל כעס - בא לכלל טעות. ויש אומרים: משה נתן לו רשות לאלעזר הכהן לדבר. שכשיפטר משה מן העולם, לא יהיו אומרים לו (לאלעזר): בחיי משה רבך לא הייתה מדבר, עכשיו מה אתה מדבר?²⁶

רש"י במדבר לא כא – אלעזר תולה את ההוראה ברבו

ויאמר אלעזר הכהן וגו' - לפי שבא משה לכלל כעס בא לכלל טעות, שנתעלמו ממנו הלכות גיעולי נכרים. וכן אתה מוצא בשמיני למילואים, שנאמר: "ויקצוף על אלעזר ועל איתמר" (ויקרא י טז), בא לכלל כעס, בא לכלל טעות, וכן (במדבר כ י-יא) בשמעו נא המורים ויד את הסלע, ע"י הכעס טעה: אשר צוה ה' וגו' - תלה ההוראה ברבו.²⁷

ספרי דברים שה פרשת נצבים – יהושע דורש ומורה הוראה בחיי משה

משיב הקב"ה ואומר לו למשה: תן לו תורגמן ליהושע ויהא שואל ודורש ומורה הוריות בחייך.²⁸ שכשתפטר מן העולם לא יהו ישראל אומרים לו: בחיי רבך לא היית מדבר ועכשיו אתה מדבר?! ויש אומרים העמידו מן הארץ והושיבו בין ברכיו והיה משה וישראל מגביהים ראשיהם לשמוע דבריו של יהושע. מה היה אומר? "ברוך ה' אשר נתן תורה לישראל על ידי משה רבינו", כך היו דבריו של יהושע.²⁹

**שבת שלום
מחלקי המים**

מים אחרונים: התמקדנו בנושא של "מורה הלכה בפני רבו" בהקשר של פרשות מטות ופנחס ובדמויותיהם של אלעזר, פנחס ויהושע, כאשר משה שהולך ויורד מהבמה עדיין חי ופעיל. נשוב ונדון, בעזרת "נותן ליעף כח ולאין אונים עוצמה ירבה" בשבת זו בשנה האחרת בהיבט הרחב יותר של הכלל "מורה הלכה בפני רבו", הן בהגדרה ההלכתית והן בסקירת דמויות נוספות. ומהמדרש האחרון נוכל ללמוד שיש לרב רשות לתת לתלמיד-ממשיך להורות בפניו. הכל תלוי בהקפדת הרב. וכבר אמרו: "בכל אדם מתקנא חוץ מבנו ותלמידו" (סנהדרין קה ע"ב). ותלמידו שם הוא אלישע אצלו אליהו.

כעת, בדור הבנים, והוא שמכשירים לעמוד בהנהגת הדור הבא ולהנחיל את בני ישראל את הארץ. בפרשת מטות, שוב אין אלעזר שותק! ואפילו פנחס בנו מדבר דברים ברורים עם משה. ראו ספרי במדבר פיסקא קנז: "ויאמר אליהם משה החייתם כל נקבה, אמר לו פנחס: רבינו, כשם שפקדתנו כך עשינו". בכך, סוגר מדרש זה מעגל עם המדרשים (הירושלמי) לעיל. נדב ואביהו מתו משום שהורו הלכה בפני רבם, אבל אלעזר אחיהם ופנחס אחיינם לא רק שאינם סובלים גם הם מכתם זה, אלא אדרבא, מסירים אותו.

²⁶ הנה עוד מדרש המרחיב בכעסו של משה ונותן בכך, בדרך עקיפה צידוק לאלעזר ופנחס. אבל ה"ש אומרים", הדעה השנייה במדרש, היא העיקר. משה לא כועס ואלעזר לא מורה הלכה בפניו. הכל ברוגע. חלוקת התפקידים בין משה ואלעזר בפרשת מלחמת מדין היא העברת מקל מסודרת והדרגתית של הנהגת העם תוך שיתוף העם. ראו דבריני [חילופי דורות ומשמרות](#) בפרשת פנחס.

²⁷ אחרי כל המדרשים הגענו לרש"י על הפרשה ונשווה את דבריו לרש"י שראינו לעיל בגמרא עירובין, שהיא המקור הראשי לכל נושא "מורה הלכה בפני רבו". ראו אזכור רש"י בגמרא עירובין בהערה 8 לעיל וכן חזקוני לעיל שמחזק את דברי רש"י אלה. רש"י בפרשה אינו 'מחויב' לגמרא בעירובין והולך בדרך הפשט והמדרשים על הפרשה. משה כעס, אבל לא הקפיד כנגד אלעזר ש'תלה ההוראה ברבו'. ואין גם אזכור לעונש שקיבל אלעזר. נראה שזו דוגמא נאה להבדלים שבין רש"י על הש"ס ורש"י על התורה, בין רש"י כאחד מהראשונים על התלמוד ובין רש"י כפרשן המקרא. וכל היודע דבר אודות עניין זה ודוגמאות נוספות, אנא יחיש שמועתו הטובה אלינו ויבוא על שכרו. עכ"פ, חזקוני כפרשן המקרא, העדיף כאן את רש"י על הש"ס ולא הלך בעקבי רש"י על התורה כמנהגו.

²⁸ ושלא תאמר שהייתה זו דרשה ולימוד כללי, אולי דוגמת ר' אליעזר בן הורקנוס שדרש בנוכחות רבן יוחנן בן זכאי רבו (פרקי דרבי אליעזר פרק ב). בא המדרש ואומר במפורש: "ומורה הוריות"

²⁹ ומאלעזר ליהושע. גם הוא הורה בחיי משה רבו קבל עם ועדה. גם מדרש זה אולי מתוכח עם הגמרא בעירובין ה"ל הקובעת עונש ליהושע על שאמר: "אדוני משה כלאם". יהושע הוא ממשיכו של משה, עוד בחייו של משה. ראו גמרא סוטה יג ע"ב: "וילך משה ויהושע ויתיצבו באהל מועד -תנא: אותה שבת של ד' זוגי היתה, ניטלה רשות מזה וניתנה לזה". ראו פירוש רש"י שם: "דיו-זוגי - שני זוגות, שני חברים היו, בהתחלת היום למשה וסופו ליהושע". במחלוקת הגדולה בה הודח רבן גמליאל מנשיאותו ומינו את ר' אלעזר בן עזריה במקומו, ולאחר מכן התפייסו עם רבן גמליאל (ברכות כז-כח), חילקו את השבתות בין רבן גמליאל ור' אלעזר בן עזריה וזהו ששאלו: "שבת של מי היתה?". אבל כאן שבת משותפת של משה ויהושע. מינוי יהושע כיוזמה של משה גם היא נזכרת בפרשתנו וכבר הארכנו בנושא זה בדבריני [ונתת מהודד עליו](#) וכן בדבריני [פקוד ה' איש על העדה](#) בפרשת פנחס. אך הדברים לא כ"כ פשוטים ויש מדרשים אחרים בנושא העברת התפקיד ליהושע, ראו דבריני [עזה כמות אהבה קשה כשאל קנאה](#) בפרשת וילך. וכאן לא באנו אלא לדרוש בכבודו של אלעזר וממנו גלשו ליהושע. שהרי מכאן ואילך שניהם מנהיגים את העם.